

POSTMODERNIN MAHDOLLISUUS?

Zygmunt Bauman,

Postmodernin lumo.

Toim. Pirkkoliisa Ah-

ponen ja Timo Cantell,

suom. Jyrki Vainonen.

Vastapaino, Tampere

1996. 312 s.

Postmodernin lumo on paradoksi. Siinä on Zygmunt Baumanin mukaan kysymys sekä nykyhetken tarjoamista mahdollisuuksista haltioitumisesta että tuon lumouksen väistämättömän väliaikaisuuden tiedostamisesta. Bauman luo postmodernista elämästä ja mielentilasta surumielisiä tai jopa masentavia mielikuvia, mutta ei kuitenkaan kuulu niihin, joita kutsutaan apuun silloin, kun on tarvetta itseruoskintaan. Postmodernia mielentilaa värittää modernille ajalle tyypillisen binaarilogiikan vaihtuminen erilaisiksi ambivalenssien ja kontingenssien muodoiksi sekä kyky tunnistaa oleminen moraalin ainoaksi, joskin perustattomaksi perustaksi. Avautuu uusia mahdollisuuksia paitsi sallivuuteen, myös solidaarisuuteen ja yksilön moraaliseen vastuuseen, mutta varmuita näiden mahdollisuuksien toteutumisen suhteen ei ole. Baumanin mukaan postmodernin mahdollisuus riippuu siitä, otammeko satunnaisuuden vakavasti, voimmeko ymmärtää sen eristeisten varmuuksien kartoittamisessa tarpeelliseksi kriittiseksi mahdollisuudeksi tai lyhyesti, sopeudummeko satunnaisuuteen ja kykenemmekö elämään sen kanssa.

Puolalaissyntyinen Zygmunt Bauman on Leedsin yliopiston sosiologian emeritusprofessori, mutta sosiologina hyvin epätyypillinen. Esseistisellä tyyliällään hän liikkuu ajattelussaan sosiologian rajoilla, sosiologian, filosofian, yhteiskuntateorian ja aikalaiskritiikin välisellä harmaalla vyöhykkeellä. Empiiriset havainnot ja teoretisoinnit kulkevat hänen teksteissään tiiviisti rinnakkain. Toisaalta hän haluaa osallistua ajankohtaiseen keskusteluun ottamalla kantaa esimerkiksi lapsiprostituiutioon, geeniteknologiaan ja hullun lehmän tautiin ja toisaalta hän taas pyrkii syventämään sosiologisia kysymyksenasetteluja kulttuurifilosofian suuntaan paneutumalla elämisen ja olemisen perustaviin kysymyksiin. 1980-luvun loppupuolelta lähtien Bauman on käsitellyt postmodernille yhteiskunnalle tyypillisiä kysymyksiä ja erityispiirteitä lukuisissa kirjoissa ja artikkeleissa, ja noussut erääksi yhteiskuntatutkimuksen tämän hetken keskeisimmistä

nimistä.

Artikkelikokoelmaan Postmodernin lumo on koottu artikkeleita ja lukuja Baumanin kirjoista viimeisen kymmenen vuoden ajalta. Tematiikka etenee maailman uudelleenlumoutumisesta ja lisääntyneestä ambivalenssitietoisuudesta intellektuellien muuttuneen roolin ja postmodernin sosiologisen teorian kautta pohdintoihin moraalista kontingenssin aikakaudella, ja kiertyy yksilön moraalisen autonomian ympärille. Kuten teoksen toimittajat johdannossa (joka suppeudestaan huolimatta on paras suomeksi saatavilla oleva johdatus Baumanin ajatteluun) kiteyttävät, Baumanin mukaan rakenteet koostuvat ihmisten toimintojen ja valintojen kautta, ja kun konventiot ja niille perustuneet sopimukset menettävät postmoderneissa yhteiskunnissa valtansa, on välttämätöntä tunnistaa jokaisen yksilön omakohtainen vastuu sosiaalisuuden lähtökohtana. Postmoderni oman luonteensa oivaltaneena modernina mahdollistaa aikaisempaa paremmin sen ymmärtämisen, että yhteiskunta ja sen moraalitai muut säännöt eivät muodostu ylikäytännöllisen voiman tai korkeamman auktoriteetin vaikutuksesta, vaan rakentuvat jokaisen ihmisen arkipäiväisen toiminnan perusteella.

“Yhteiskunta, jota alettiin jälkiviisaasti kutsua moderniksi, sai alkunsa havainnosta, että ihmisten aikaansaama järjestys on haavoittuvaa ja kontingenttia, eikä sillä ole luotettavia perustuksia”, sanoo Bauman. Siten moderni olemassaolo hahmottuu leimallisesti kahden tekijän, järjestyksen ja kaaoksen vastakkaisuutena. Järjestys ei suuntaudu ensisijaisesti vaihtoehtoista järjestystä, vaan kontingenttia, kaoottista ja monitulkintaista olemista vastaan. Järjestyksen vaarallisimpia vastustajia ovat muukalaiset, joita ei voi luokitella “ystäviksi” tai “vihollisiksi”, vaan jotka ovat toisia järjestykselle olennaisiin vastakohta-asetelmiin nähden. Baumanin mukaan juuri suhtautuminen muukalaisiin (hänellä on itselläänkin kokemuksia muukalaisuudesta sekä juutalaisena että emigranttina) havainnollistaakin osuvasti keskeistä eroa modernin ja postmodernin mielentilojen välillä: kun modernien lainsäätäjät-intellektuellien tärkein tehtävä oli taata kestävä järjestys “assimiloimalla” tarpeen vaatiessa rajoja hämärtävät vieraat ainekset, ovat postmodernit tulkitsija-intellektuellit havainneet joko-tai-logiikan riittämättömyyden. Järjestyksen toisen hyväksyminen sekä järjestyksen kuuluvana että sille ulkopuolisena edellyttää olemisen perustattomuuden ja satunnaisuuden kohtaamista, mutta se myös tekee mahdolliseksi olemisen totuuden, toisen erilaisuuden merkityksellisuuden tunnustamisen.

Modernin tuleminen itsestään, omista

mahdollisuuksistaan ja rajoituksistaan tietoiseksi merkitsee ratkaisevaa muutosta siinä tiedollisessa kartassa, jonka avulla ihmisten toiminnoissa muotoutuvan yhteiskunnan rakenteita hahmotetaan. Filosofian ja sosiologian perinteiset keinot, Bauman painottaa, eivät siten riitä kuvaamaan postmodernia kokemusta, vaan tarvitaan paitsi uusi sosiologinen teoria, myös uusi käsitys etiikasta. Sosiologien keskuudessa vaatimus yhteiskunnan tarkastelemisesta habitaatin, sosiaalisuuden ja minän koostamisen käsitteiden kautta on herättänyt voimakkaitakin reaktioita (ks. esim. *Sociologia* 1/97). Rakennesosiologiaa, objektiivisia rakenteita sosiologian keskeisenä tutkimuskohteena pitävien ei voi ehkä odottaakaan innostuvan Baumanin ajatuksista. Hänen ehdottamaansa tarkastelutapaa näyttävätkin kannattavan lähinnä kulttuuritutkimuksellisesti, osin jopa ”terapeuttisesti” suuntautuneet yhteiskuntatieteilijät, jotka kiinnittävät huomionsa ihmisen elämään ja identiteettiin kontingenteissa tiloissa tapahtuvien omakohtaisten ratkaisujen ja valintojen sarjana. Ja juuri se, että sosiaalisuuden huomataan rakentuvan pienistä yksilöllisistä valinnoista, tekee etiikasta uudella tavalla ajankohtaisen.

Modernin pyrkimys lumouksesta vapautumiseen on johtanut rationaalisuuden ja universaalisuuden perustojen kriisiytymiseen sekä vapauttanut ihmiset yhteisöllisistä kiinnikkeistä postmoderniin yksilöityyn epävarmuuteen ja arvojen moninaisuuteen. Siten moraalifilosofiaa ei voida postmodernissa maailmassa esittää universaalisti eikä yhteisöllisesti perusteltuna lakina. Mutta mitä on tai voi olla moraalit satunnaisuuden aikakaudella, kysyy Bauman. Toisaalta postmoderni suvaitsevaisuus aiheuttaa suvaitsemattomuutta ja välinpitämättömyyttä tunteuttamia kohtaan, toisaalta taas olemisen satunnaisuuden kohtaaminen ja postmodernille mielentilalle tyypillinen ambivalenssitietoisuus ovat ihmisen moraalisen toiminnan edellytyksiä. Bauman painottaa ensinnäkin moraalisen minän ensisijaisuutta sosiaaliseen minään nähden ja toiseksi moraalien rakentumista sosiaalisuudessa eettisesti perustattomana moraalina. Moraalisen todellisuuden ainoa perusta ”voi löytyä ainoastaan keskenään ja ennen kaikkea *toisiaan varten* elävien ihmisten moraalista impulsseista, taidoista ja kyvyistä”, ja siten postmoderni, nyt moraalien synonyymiksi ymmärretty etiikka on pragmaattista, muuntuvaa ja joustavaa sosiaalista toimintaa, jossa valinnat tehdään ristiriitaisten impulsien ohjaamana ja jossa ei (toivottavasti!) koskaan saavuteta lopullista yksimielisyyttä.

Bauman rohkaistui kirjoittamaan englannin kielellä asuttuaan uudessa kotimaassaan jo 15 vuotta. Otin *Postmoder-*

nin lumon käteeni malttamattomana katsomaan, kuinka rikas ja loppuun saakka hiottu ilmaisu on kääntynyt suomen kielelle. En joutunut pettymään. Teksti on sujuvaa ja vivahteikasta, väliin todella nautinnollista lukua, mutta väliin myös Baumanille tyypillisesti paatoksellista tai jopa ”messuavaa”. Artikkelit ja loppuun sijoitettu haastattelu on valittu sinänsä osuvasti, että teos hahmottuu myös kokonaisuutena. Ehkä siitä huolimatta olisin toivonut painotuksen siirtämistä sosiologisista kysymyksenasetteluista hieman enemmän etiikan suuntaan. Bauman on eräs niistä harvoista yhteiskuntatieteilijöistä, jotka pyrkivät hahmottelemaan Levinasin fenomenologisen etiikan kanssa yhteensopivaa yhteiskunta-analyysia, ja siksi postmodernin etiikan filosofisiin lähtökohtiin paneutuva luku olisi mielestäni ollut kokoelmaan tarpeellinen lisäys.

Pitää varmasti paikkansa, että ilman Zygmunt Baumania postmodernia koskevasta keskustelusta olisi jäänyt puuttumaan moni tärkeä ulottuvuus. Viime aikoina Baumanin ajankohtaisuus on kuitenkin näyttäytynyt selvimmin keskustelussa elämänpolitiikasta ja sen yrityksistä jäsentää yhteiskunta- ja hyvinvointipolitiikkaa uusista teoreettisista lähtökohdista (katso *Janus* 3/96). Löytävässään — Levinasin tavoin — eettisyyden perustan olemisesta Bauman asettaa uudeleen esimerkiksi giddensiläisen oletuksen itsensä toteuttamisen keskeisyydestä jälkitraditionaalisessa kontekstissa. Universaalien ja/tai yhteisöllisten periaatteiden sijaan painopisteessä tuki ovat ihmisten yksilölliset halut ja intressit, mutta postmodernin moraalista sisältöä unohtamatta keskeiselle sijalle nousevat sekä vastuullisuuden lähtökohtaisesti sisältävä moraalinen autonomia että mahdollisesti myös toiseuden ja satunnaisuuden säilyttävä käsitys yhteiskunnallisesta oikeudenmukaisuudesta. Kenties postmodernin keskeinen haaste ja mahdollisuus onkin siinä, pystyykö se hedelmällisesti yhdistämään toiseuden ja erityisyyden merkityksellisyyden oikeudenmukaisuuden väistämättömään yleisyyteen?

Riikka Jokinen